

“BİZ GEZİCİ DEĞİL YERLEŞİK HALKIZ!”: CERATTEPE’DE YAŞAM ALANI MÜCADELESİ¹

Özlem Aslan

Yazar bu makalede Cerattepe direnişi üzerinden Türkiye’deki ekoloji mücadelesinin temel bir unsuru hâline gelen “yaşam alanı” kavramını ve bu kavram üzerinden ortaya atılan evrensellik iddialarını tartışıyor. Yaşam alanı kavramının evrensellik iddiasına rağmen kimleri içeride tutup kimleri dışarıda bıraktığını incelerken, bu tür evrensellik iddialarının siyasi mücadeleler için stratejik önemine vurgu yapıyor.

2016 Şubat’ının son haftalarında Türkiye, Artvin’deki maden karşıtı direnişi konuştu. Artvinlilerin Cerattepe’yi korumak için gösterdikleri dayanışma ve kararlılık, savaş ve sivil darbe koşullarının yarattığı karamsar ortamı biraz olsun değiştirdi. Artvinliler ilk önce arabalarıyla, sonra oradan buradan toplanan eşyalarla kurdukları barikatlarla maden şirketinin elemanlarının Cerattepe’ye çıkmasını hatırı sayılır bir süre engellediler. Kendi mekânlarına dair kendilerine rağmen ve aslında hukuka rağmen yapılan uygulamayı tanımadıklarını bedenlerini Cerattepe’ye siper ederek gösterdiler.

Artvin’de yürütülen maden karşıtı mücadeleyi Karadeniz’de uzun süredir devam eden diğer yaşam alanı mücadeleleriyle birlikte düşünmek önemli. Artvin’deki mücadelenin görece başarısı hem Yeşil Artvin Derneği’nin yereldeki gücüyle hem de Karadeniz’de sahil yolu, HES’ler ve en son Yeşil Yol’a karşı yürütülen direnişler sonucu ortaya çıkan pratik, söylem ve bilgi birikimiyle ilgili. Tüm bu direnişlerin ortaklaştığı kavram ise “yaşam alanı” savunusu. “Yaşam alanı”, çoğunlukla şemsiye bir kavram şeklinde kullanılıyor. Kavramın getirdiği yaşam ve mekân vurgusu mücadelenin aynı anda hem evrenselliğine hem de yerelliğine gönderme yapıyor. Buna göre, yaşam alanı mücadelesi evrenseldir çünkü canlıların var olması için gereken hava, su, yeşil gibi çok temel ihtiyaçlara vurgu yapar, yereldir çünkü kendisini belli bir coğrafyanın savunusu üzerinden tanımlar; bu coğrafya kimi zaman yayla olur, kimi zaman dere ve bazen de Cerattepe’de olduğu gibi bir orman.

Bu evrensellik ve yerellik vurgusu yaşam alanı mücadelesinin bileşenlerinin niteliklerini de belirler. Birbirlerinden çok farklı siyasi vizyonlara sahip insanlar aynı havayı solumak ve aynı yeşile bağlı olmak üzerinden bir araya gelirler. Bu durum yaşam alanı mücadelesinin bir yandan zorluğu, bir yandan da kolaylığıdır. Zordur çünkü bu farklı vizyonlara sahip insanların bir aradığı birçok dengenin aynı anda gözetilmesini gerektirir. Kolaydır çünkü hareket başka

birçok meselede olmayacak bir kapsayıcılık içerir. Bu nedenle birçok yerel bölgede halk, verdiği mücadelenin “siyasetler üstü” olduğunu iddia eder. Zira, konu yaşam olduğunda gerisi teferruattır. Cerattepe’de mücadelenin öncülüğünü yürüten Yeşil Artvin Derneği de benzer bir yöntem uyguladı ve aldığı destek de gösteriyor ki bu strateji, direnişe gösterilen kamusal ilgiyi artırmakta etkili oldu.² Yeşil Artvin Derneği üyesi ve Cerattepe davasının avukatı Bedrettin Kalın’ın Cumhurbaşkanı’nın “yavru gezici” sözlerine verdiği yanıt da mücadelenin yukarıda bahsedilen özelliklerinin altını çizer şekildeydi:

"Cumhurbaşkanı bir takım hak ve demokratik mücadeleleri bazı etiketlemelerle yaftalamayı çok seven birisi. Ama bizim üzerimize yapıştırmaya çalıştığı şeyler bize uymaz. Kendi siyasi partisine mensup kişilere de sorabilir. 'Gezici' diye tabir ettiği kimlerse, siyasi yapılanmayla ya da örgütle bir irtibatımız var mı yok mu diye sorabilir. Cerattepe mücadelesi Yeşil Artvin Derneği öncülüğünde yapılan ve bütün Artvin halkına mal olmuş bir mücadeledir. Asla bu söylemlerle kirletilecek bir mücadele değildir ve bu tutmaz. Bugüne kadar çok deneyen olmuştur ama tutmamıştır, bundan sonra da tutmaz. Bu bizim Artvin halkının yaşam mücadelesidir ve kutsal bir mücadeledir. Bunu kirletmeye hiç kimsenin gücü yetmez. Biz gezici filan bilmiyoruz. Biz gezici değil yerleşik halkız. Bin yıldır bu topraklarda yaşıyoruz. Yavru dediği kimler onu da bilmiyoruz ama biz yavru değiliz, 20 yıllık bir mücadeleyiz."³

Cerattepe’de AKP’li Belediye Başkanı ile CHP’li ve HDP’li milletvekillerinin aynı kalabalık içinde yer alması ancak bu “yerleşik halk” söylemiyle sağlanabildi. Kısa vadede halledilemeyecek ayrışmaların üstesinden “yaşam” kavramı etrafında bir araya gelerek ve siyasi ayrışmaları bir kenara bırakarak gelinebildi. Fakat yaşam ve yaşam için direniş gerçekten siyaset üstü müydü? Nereye kadar siyaset üstüydü, nereye kadar değildi?

Yaşam alanı mücadelesindeki “siyaset üstü” olma iddiası insanlığa dair evrensel değerlere gönderme yapan başka birçok hareketin de başvurduğu bir yöntem. Türkiye’de bunu en yakın dönemde barış süreci sırasında annelik üzerinden gözlemledik. “Barış Anneleri İnisiyatifi”⁴ Türk-Kürt anneler arasında bir ortaklık yaratmak amacıyla kendilerini çocuklarının siyasetinden ayıştırmaya, annelik kimlikleri üzerinden bir empati duygusu yaratmaya çalıştılar. Bir çocuğu doğurmak, onu emzirmek, hastayken onunla ilgilenmek, onu belli bir yaşa getirmek anneler arasındaki ortak bir deneyime gönderme yapıyordu ve tam da bu bakım deneyimi annelerin çocuklarının ölümüne dur demeleri için bir nedendi. Çözüm süreci sırasında devlet erkânı tarafından sahiplenilen bu söylem, çözüm süreci öncesinde ve çözümden vazgeçildiği açıklandıktan sonra yeniden radikal, marjinal bir söylem olarak hedef gösterilir hâle geldi. “Gözyaşının rengi yoktur” diyen Barış Anneleri deneyimi gösterdi ki “siyaset üstü” olma

iddiasının her zaman ve her yerde işe yaradığı söylenemez çünkü evrensel olduğu iddia edilen annelik, yaşam gibi kavramlar aslında söylemsel mücadele alanlarıdır. Dolayısı ile “siyaset üstü” olma iddiası ve insanlığın evrensel değerlerine gönderme yapmak sosyal mücadelelerin kullanabileceği ama bel bağlayamayacağı stratejilerdir.

Cerattepe’de yaşam vurgusu üzerinden ortaya atılan “siyaset üstü” olma iddiası hem yukarıda bahsedildiği gibi farklı siyasi arka planlardan gelen insanların bir arada hareket edebilmesine olanak sağladı hem de direniş içinde kitlesel bir kadın katılımına zemin hazırladı. Kadınlar diğer yaşam alanı mücadelelerinde olduğu gibi -HES karşıtı mücadelelerde, Yeşil Yol direnişinde- Cerattepe’de de ön saftaydı. Hatta Cerattepe’de bizzat eylemlerin örgütleyicileri olarak vardılar. Başbakan ile görüşmede yerelden yalnızca iki kadın olması kadınların sokaktaki gücünün yüksek siyasetin bileşenlerini hâlâ çok değiştirmedeğini gösterse de, Yeşil Artvin Derneği Başkanı Neşe Karahan’ın, Artvinlilerin namıdiğer Neşe Abla’sının direniş hareketinin de öncülerinden biri olarak görünürlük kazanması, alan çalışmam⁵ boyunca lokantasında karnımı doyuran Sevgi Abla’nın elinde megafonla kadınların sesini yükseltmesi kadınların ekoloji mücadeleleri içinde onlara atfedilen sembolik⁶ alandan çıkıp yereldeki örgütlenmenin birebir öznelere hâline geldiklerini görmek açısından umut vericiydi.

Kadınların ekoloji mücadelelerindeki varoluşları hem akademik hem de aktivist alanlarda, kadınların doğayla kurdukları ilişkiyle, kadınların biyolojileri gereği doğaya erkeklerden daha yakın durmalarıyla açıklanageldi.⁷ Fakat, bu eğilim postyapısalcı yaklaşımları benimseyen feminist ekolojistler tarafından hem toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini yeniden ürettiği için hem de kadınlara atfedilen bakım sorumluluklarının yanına bir de doğaya sahip çıkmayı ekleyerek kadınları onların iradesi dışında sorumlu kıldığı için eleştirildi. Artvin örneği bu anlamda bu tür kadın-doğa özdeşleştirmelerinin sorunlarını da vurgular nitelikte. Zira Artvin, kadınların kamusal alanda görece daha özgürce var olduğu, toplumsal cinsiyet temelli işbölümlerinin görece daha az keskin yaşandığı bir coğrafyadır. Kent merkezinde kadınlar ve erkekler birçok alanda birlikte sosyalleşir; kadınlar gecenin karanlığında dışarıda rahatça dolaşabilir; bir kadın sokakta dolaşırken aman şimdi birileri laf atacak, birileri yan bakacak tedirginliğini pek yaşamaz. Neşe Abla, Sevgi Abla gibi esnaf kadınların işletmeleri vardır kent merkezinde ve erkek esnaflar kadar geçerlidir onların sözleri de. Karadeniz’in diğer illerinden farklı olarak Artvin’de bağ bahçe işleri erkeklerle dayanışma hâlinde yapılır. Yani kadınların doğayla kurdukları ilişki erkeklerden o kadar da farklılaşmaz. Dolayısıyla özcü yaklaşımların çok da açıklayıcı olmayacağı bir kent Artvin. Bu nedenle, Artvinli kadınların yaşam alanlarının savunusu kendilerinin doğayla kurdukları ilişkinin yanında yaşam alanlarına dair tüm bu değerlerin de savunusu olarak algılanmalıdır. Dışarıdan gelecek herhangi bir müdahale bu dengeleri bozabilir ve Artvinli

kadınlara bu, yapılan büyük barajlarla acı bir şekilde öğretilmiştir. Açılan yeni yollar ve barajlar şehre medeniyet ya da kalkınma değil, rutubet, ulaşım zorluğu ve şehre inşaat için gelen yabancı erkeklerin rahatsız edici bakışlarını getirmiştir. Gittikçe betonlaşan ve doğal güzellikleri barajlarıyla bozulan, meyvesiz sebzesiz kalan Artvin kent merkezi için Cerattepe'nin bulunduğu Kafkasör Yaylası, kalan tek değerdir. Erkekler eğlenmek için çevre ilçelere rahatça gidebilseler bile şehrin tepesindeki bu güzel ormanlık alan Artvinli kadınların, barajların yarattığı rutubetten kaçmak için gidebilecekleri yegâne yerdir. Bir dağ üzerine kurulan ve tek bir yolu olan bu garip il merkezini yaşanılır kılan tek yerdir Kafkasör Yaylası.

Bu anlamda Artvinli kadınların yaşam alanı mücadelesine katılım nedenleri erkeklerinkinden farklıdır fakat bu nedenleri yalnızca onların doğayla kurdukları ilişki üzerinden anlamak Artvin'in ve Kafkasör'ün kadınlar için ifade ettiği anlamları tam da açıklamaz. Kadınların bu mücadeledeki varoluşları aynı zamanda kendi kadınlık durumlarıyla da oldukça ilgilidir. Cerattepe'de kadınlar oradaki ağaçlarla kendi kaderleri arasındaki bağın farkındadırlar ve onların sokağa çıkışları ağaçlar için olduğu kadar kendileri de içindir. Kadın cinayetlerinin giderek arttığı ve hesabının sorulmadığı, kadınların kendi bedenleri üzerindeki –bkz. kürtaj karşıtı uygulamalar- haklarının her an alaşağı edilmeye çalışıldığı, kadınların yalnızca doğurganlık ve annelik üzerinden tanımlandığı söylemlerin ve pratiklerin egemen olduğu bir tarihsel bağlamda kadınlar bedenleriyle Cerattepe'ye siper olurken aynı zamanda bedenleri üzerinde söz sahibi olmaya çalışan diğer iktidar mekanizmalarına da meydan okurlar. Zira onlar “ellerinin hamuruyla” devletin polisine, jandarmasına kafa tutarken, kendileri gibi sessizleştirilmeye çalışılan ve yine kendi bedenleri gibi yalnızca bir kaynak olarak görülen doğanın sesi olmaya çabalarlar. Cerattepe eyleminde özellikle İstanbul'daki feminist eylemlerde hükümetin kürtaj karşıtı ve cinsiyetçi politikalarına karşı kullanılan “Tayyip, Kaç Kaç Kaç, Kadınlar Geliyor” sloganının değiştirilerek “Cengiz, Kaç Kaç Kaç, Kadınlar Geliyor” diye kullanılması bu anlamda o kadar da tesadüf değildir. Zira bu slogan Erdoğan'ın “her kürtaj bir Uludere'dir” dediği dönemlerde kadınların “benim bedenim, benim kararım” dedikleri feminist eylemlerde kullanılmıştır. Bu anlamda Cerattepe bizim, kadın bedeniyle ve doğayla kurulan ilişki arasındaki bağları görmemize olanak sağlar: İkisi de ehlileştirilmeye çalışılmaktadır, ikisi de sonuna kadar sömürülmeye çalışılmaktadır, ikisi de verimli hâle getirilmeye çalışılmaktadır ve tüm bunlar olurken kadınların fikri alınmamaktadır, tıpkı bir yaşam alanı yok edilirken o yaşam alanını paylaşan insan ve insan olmayan canlıların fikri alınmadığı gibi.

Yaşam alanı savunusunun “siyaset üstü” olma iddiası ve hava, su, yeşil gibi tüm canlıların ihtiyacı olan evrensel ve nesnel gerekliliklere yaptığı vurgu, direnişi yüksek siyaset

dilinden çıkarıp gündelik hayata yaklaştırarak, yüksek siyasette kendilerine çok alan açamayan kadınlar gibi öznelerin direniş boyunca etkin olmasını sağladı. Fakat her evrensellik iddiasında olduğu gibi bu evrensellik iddiasının da kırıldığı yerler oldu ve Cerattepe örneğinde bu kırılma CHP Milletvekili Uğur Bayraktutan'ın "Müdahale etmek için her ortamı yaratıyorlar. Burası ne Cizre, ne de Şırnak. Burası bir Cumhuriyet kenti Artvin" sözleri ile gerçekleşti. Barış Anneleri İnisiyatifi annelik üzerinden evrensel bir duyguda birleşmeyi amaçlarken de onların önüne "terörizm" meselesi getirilmişti. Onlar "terörist" yetiştirdikleri için zaten makbul anne sayılmamışlardı ve dolayısıyla kayıpları da bu iddia üzerinden tanınmamıştı. Benzer bir şekilde Artvin'deki direnişin Cizre, Şırnak gibi Kürt bölgelerindeki özyönetim taleplerine selam çıkması beklenirken Bayraktutan'ın açıklaması bir ayrışmaya neden oldu. Buna göre Artvinlinin kendi yaşam alanına sahip çıkması meşruiyken, Diyarbakır'daki, Şırnak'taki talepler meşru değildi. Oysa Artvin'de halkın kalkışmasına neden olan devletin şirket yüzüyle Kürt bölgelerindeki direnişe neden olan devletin etnik yüzüydü. Devlet yine aynı devletti. "Siyaset üstü" olma iddiası bu anlamda kadınların harekette kendilerini bulmasını sağlamışken, Kürt vatandaşlarla yaşam üzerinden bir ortaklık duygusuna neden olamadı. Özyönetim gibi, insanların kendi hayatları ve yaşam alanları üzerinde söz sahibi olması saikiyle ortaya atılan, özgürlük, kendini gerçekleştirme gibi oldukça insani taleplere gönderme yapan bir kavram "siyasi" addedildi ve yaşam mücadelesinden ayrıştırıldı. Dolayısıyla "yaşam alanına" dair söz sahibi olabilme hakkı ancak belli makbul öznelerin hakkı olarak ortaya konuldu. İşte tam da bu yaşam alanına dair söz sahibi olmayı hak edenler ile etmeyenler arasındaki ayrıştırma, direnişin evrensellik iddiasını kıldı ve evrensellik iddialarının aslında ne kadar siyasi olduğunu bir kez daha gösterdi. Her ne kadar Artvin'deki genel eğilim kendi taleplerini Kürt bölgelerindeki özyönetim taleplerinden ayrıştırmak olsa da, Artvinlilerin devlet ve kolluk güçleriyle yaşadıkları deneyimin dönüştürücü bir etkisi olacağını düşünmeye devam edebiliriz. Eğer Gezi ayaklanmasının, HES karşıtı direnişlerin, Yeşil Yol'a karşı mücadelenin, Cerattepe'nin, Cizre'nin ve Sur'un farklılıkları yanında ortaklıklarını da görmeyi ve göstermeyi başarabilirsek, doğanın, bedenlerimizin ve dillerimizin üzerinde kurulmaya çalışılan farklı tahakküm mekanizmaları arasındaki benzerlikleri anlamaya ve anlatmaya çalışmaya devam edersek, belki birlikte demokratik bir ülkeyi de inşa etmeyi başarabiliriz. Ölümün gölgesinde umut etmek çok zor olsa da, yine de unutmamakta fayda var: Yaşam, hava, su, annelik gibi evrensel kavramların sınırları kadar açılımları da var ve bu kavramlar bugün dışladıkları şeyleri yarın içerebilirler; yalnız bu ancak kararlı bir siyasi mücadeleyle mümkün olabilir.

¹ Bu yazıyı yazarken geridönüşleri ile bana destek olan Ümit Aydoğmuş'a, Esin Düzel'e, Nora Tataryan'a ve *Feminist Yaklaşımlar* ekibindeki arkadaşlarıma teşekkür ederim.

² Cemil Aksu, "20 Yıllık Mücadele İki Günde Biter mi?" 20 Şubat 2016. Bkz. <http://www.etha.com.tr/Haber/2016/02/20/yasam/20-yillik-mucadele-iki-gunde-biter-mi-cemil-aksu/>

³ Doğan Haber Ajansı. "Artvinliler: Lokmamızı Paylaşırız Toprağımızı Asla," 29 Şubat 2016. Blz. http://www.dha.com.tr/artvinliler-lokmamizi-paylasiriz-topragimizi-asla_1152001.html

⁴ Özlem Aslan. *Politics of Motherhood and the Experience of the Mothers of Peace in Turkey*. (Yüksek lisans tezi) Boğaziçi Üniversitesi 2007.

⁵ Bu yazı 2012-2014 yılları arasında doktora çalışmam için yaptığım alan çalışmam sırasında edindiğim gözlemlerden esinlenmiştir. Toronto Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde yürüttüğüm doktora çalışmamda hidroelektrik santrallere karşı verilen tepkileri yaşam alanı ve kamu yararı kavramları üzerinden ele alıyorum.

⁶ Özlem Işıl ve Özlem Aslan. "Kadınlığın Su Hâli: HES Direnişindeki Karadenizli Kadın Temsilleri Üzerine Bir Deneme." *Feminist Yaklaşımlar* 22 (Şubat 2014).

⁷ Melissa Leach ve Cathy Green çevre tarihinin toplumsal cinsiyet ile ilişkisini irdeledikleri makalelerinde, ana akım çevre tarihinin toplumsal cinsiyet ile ilgili meselelere hiç dokunmamasına yanıt olarak iki farklı eğilim oluştuğunu anlatıyorlar. Bu iki eğilimin de aktivistler, akademisyenler ve kalkınma politikacıları tarafından sahiplenildiğini belirten yazarlar bu eğilimleri şu iki başlıkta incelerler: "kadınlar, çevre ve kalkınma" yaklaşımı ve ekofeminizm. Kalkınma temelli yaklaşımı sahiplenenler kadınların toplumsal cinsiyet kaynaklı işbölümü (yakacak bulma, su taşıma, yiyecek sağlama vb.) nedeniyle çevreyle erkeklerden farklı bir ilişki kurduklarını savunurlar. Bu yaklaşım öncelerde kadınları çevresel sorunların başlıca kurbanları olarak resmetmişken, sonraları kadınları çevre sorunlarını çözmek için gerekli başlıca aktörler olarak işaret etmiştir. Ekofeminizm de kadınların çevreye erkeklerden daha yakın olduğunu savunur fakat bunu kalkınma yaklaşımından daha farklı bir yerden yapar. Bazı ekofeministlere göre kadınlar ile doğa arasındaki yakınlık kadınların doğalarıyla (doğurganlık özellikleri ile) ilgilidir. Ataerki sistem hem doğayı hem de kadınları benzer şekilde ezer ve sömürür ve doğanın kurtuluşu kadınların kurtuluşu ile bağlantılıdır. Bkz. Melissa Leach ve Cathy Green. "Gender and Environmental History: From Representation of Women and Nature to Gender Analysis of Ecology and Politics." *Environment and History* 3 (3) (1997): 343-370.